

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

„РАЗНИ ХОРА – РАЗНИ ИДЕАЛИ - I”

(анализ)

ГЕРОЯТ НА ПЪРВИЯ ФЕЙЛЕТОН – помощник-регистраторът изповядва своята житейска философия: *„Вярвай бога, никога не си бил опозиция... И на господин Стамболова съм подавал палтото, и сега го подавам на наши министър. Аз имам добро сърце, аслъ, хич не съм горделив.”* Несъответствие-то между разбиранията на героя за доброто и действителния морален смисъл на неговото поведение определят комичното в този образ. Той е безгръбначен чинопоклонник, който сам декларира своята същност: *„Дрънкат ми някои диванета, че можеш кай, да напреднеш, ама трябва да бъдеш, кай подлец. Бошлаф! Подлец ли? Архиподлец ти ствам аз тебе, брайно, ала где оня късмет! Не ми върви, чорт да го вземе.”* Алеко Константинов е уловил социален тип, рожба на обществената нагласа в първите десетилетия след Освобождението. Писателят го индивидуализира чрез речевата характеристика, която помага да се открие дълбоката българската същност на героя, и начина, по който авторът го изгражда художествено.

*** **

В ПЪРВИЯ ФЕЙЛЕТОН ОТ ЦИКЪЛА „РАЗНИ ХОРА, РАЗНИ ИДЕАЛИ” авторът е част от слушателската аудитория. Той е зрител, активно констатиращ нелепото и грозното в несретата участ на малкото, бледо копие на вездесъщия Бай Ганьо, превърнат в „класически” образец за подражание в следосвобожденска България.

В тази грозота, изповядана от самия герой - помощник-регистратора, Алеко Константинов вижда жалкото издребняване дори и в идеала за „щастие” на самия Бай Ганьо. Тъжен е житейският жребий на неговите последователи. Изповедта им е искрена. Недоволството - оправдано, но горчив присмех остава след изповяданото от помощник-регистратора: *„- Е, дявол да го вземе - вика той, в позата на гамбета, - каква е тази управия, не можах да я разбера - моля ви се. Вземете например кокона Поликсени: преди трийсет години с фаeton се разхождаше и днес, моля ви се, пак с фаeton се разхожда; а пък аз трийсет години се трепя и не фаeton - кой ти търси фаeton! -ами една лира, разбираш ли, една турска лира петимен съм да се намира за всеки случай в средната преградна на кесията ми...”*

Горчива е иронията на Щастливеца. На пръв поглед близостта между художествения АЗ на Алеко от фейлетона „Страст” и помощник-регистратора от първия фейлетон от цикъла „Разни хора, разни идеали” е очевидна. Но тази прилика е мнима. Различието е в позицията спрямо пошлото и грозното в поведението на човек и общество.

Щастливеца от фейлетона „Страст” на Алеко Константинов е нравствено дистанциран от пошлото и грозното в моралните норми на байганьовското

общество. Щастливца не търси съчувствие, не моли за спасение. Той стои високо над обществената грозота. Самоиронизира се. И макар смехът да е през сълзи, той е щастлив със своята несрета, но почтена съдба.

Не такава е позицията на помощник регистратора. Той искрено се бунтува, че е отделен, незаслужено дистанциран от грозното и пошлото, което властва в обществото. Неслучайно си пожелава съдбата на кокона Поликсени. Тя е неговият идеал за щастие: „ - *Е, туй справедливо ли е сега, кажете? И с какво, моля ви се, е заслужила кокона Поликсени, а? Да си пълниш и празниш стомаха - туй заслуга ли е, кажете ми? Аз поне, кое чиновник, кое агитацияки, кое туй-онуй, все, знайш, горе-долу ползица за народа. Ами тя? - И на, вземи, че бръкни когато щеш в кесията ѝ - злато с шепи, моля ти се.* ”

Помощник-регистраторът не отрича грозната бездуховност в живота на кокона Поликсени: „*Да си пълниш и празниш стомаха...*”, той се стреми към нея. Несправедливото е, че право на охолно безделие има само кокона Поликсени. И помощник-регистраторът протестира. Той се бори за постигане на същия грозен и пошъл идеал. Подлага на преоценка личностните си качества. Не открива вина в себе си. Потенциалните му възможности не са използвани. Той е недооценен, това го обижда: „*Па да речеш, че аз съм от ония ветрогони, които бълнуват за някаква си правда и разни там, разбираш ли, дивотии - хайде де, а пък аз не съм от тях. Да речеш, че се стеснявам, че се гуша из къшетата, не, не ми са дотам меки очите, и при всичко това, моля ти се, виж ме на кой хал съм!* ”

Иронията на Алеко се задълбочава. Дистанцията между автор и герой става непреодолима. Не смях, а тъжен размисъл предизвикват жалките изповядани „терзания” на помощник-регистратора от непочтеността на обществото. Героят на Алеко се ужасява от мисълта, че може да остане почтен бедняк до края на живота си. Готов е да плати висока цена, но да сподели съдбата на непочтените, но щастливи от своята непочтеност. И помощник-регистраторът търси спасителен изход. Анализира тайните, задкулисни действия на байганьовския морал. Търси средства да се адаптира към нравствения облик на новото общество: „- *Като вляза при господина министъра, и аз уж се старя да се докарам: „Вий имахте честта, господин министре, да ме назначите за помощник-регистратор, ..., а той ме гледа през мустак и се усмихва, като че ли дете със сурвакница стои отпреде му... А от мене по-предан човек надали може да се намери. Вярвай бога, никога не съм бил опозиция. На, питай когото щеш. И на господина стамболова съм подавал палтото и сега пак го подавам на нашия министър. Аз имам добро сърце аслъ, хич не съм горделив.* ”

Основен критерий за различие между достойния и недостойния член на обществото е духовната сила да опонираш, да бъдеш в опозиция по отношение на грозния обществен морал. Щастливца е винаги в опозиция с байганьовския идеал за щастие. Но помощник-регистраторът страда. Неговата лична трагедия е неизмерима. Никога в опозиция, но винаги - сред несретниците. Грозно издребнялата същност на байганьовския , нрав ражда войнстващата агресия на страхливца и подлеца. Недостойният отмъщава на недостойно облагодетелстваните от байганьовското общество: „*Па да не мислиш, че аз кой знай какви чудеса гоня... Зорът ми е да изтикам регистратора. Бре анонимни записки ли не щеш, бре доноси ли не щеш, бре заплашвания ли не щеш - нищо не помогна.... Дрънкат ми някои диванета, че можеш, кай, да напреднеш, ама*

трябва, да бъдеш, кай, подлец. Бошлаф! Подлец ли! Архиподлец ти ставам аз тебе, брайно, ама де оня късмет! "

Да бъдеш подлец е твърде недостатъчно за постигане „идеала“ за „щастие“ в байганьовска България. Срещу тази „несправедливост“ спрямо „почтените“ хора протестира помощник-регистраторът на Алеко Константинов от първия фейлетон на цикъла „Разни хора, разни идеали“.

Незавидна е съдбата на Алековия герой, трагичен е смехът на Щастливеца. Човек и общество не намират общ критерий за смешното в живота. Авторът наблюдава жалките страсти за обществен просперитет на своите герои и смехът преминава в горчива тъга.

Идеалът за щастие остава непостигната цел за българското следосвобожденско общество.